

An Exploration of the Role of Light in Nowruz Rituals (Case Study: Cheraghbaran Ritual of Shahrekord)

faranak kabiri *¹

Received: 23/10/2024

Accepted: 18/01/2025

* Corresponding Author's E-mail:
Kabiri.faranak@sku.ac.ir

Abstract

One of the issues revealing the deep-rooted nature of a people's ancient beliefs is conducting rituals and the fluidity of ideas that, through the link between nationality and religion, have been capable of navigating the rough paths of time and sustaining their way of life. Among these rituals is the Cheraghbaran ritual, which is held annually on the night before the eve of Nowruz in the courtyard around the shrine dedicated to Imamzadeh Halimeh and Hakimeh Khatun to serve as a source of light for the Haft-Seen table. In this ritual, one of the descendants of Prophet Muhammad lights the lamp, and people make every effort to safeguard the flame until the lamp's fuel is fully exhausted. This research aimed to study the role of light and its symbolic elements in Iranian-Islamic culture and to address this question: What is the role of light in the national-religious ritual of Cheraghbaran of Shahrekord? This study has a descriptive-analytical approach. The data were gathered using the library research and field study method. The Cheraghbaran ritual has a history of thousands of

¹ . Doctor Handicraft department, Faculty member of art and humanities, Shahrekord University, Shahrekord, Iran.
<https://www.orcid.org/0000-0002-4386-965X>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

years, and it has brought to the forefront in an innovative manner the inseparable relation between nationality and religion with light at its core. Although the ritual of Nowruz and renewal of fire dates back to the pre-Islam period, Shahrekord's people, somehow, express their connection with the true deity and their devotion to the Ahl al-Bayt (AS) at the threshold of the New Year by performing this ritual that exhibits the sanctity of light pre-and post-Islam, and the respect for it. The flexibility of the religion of Islam and the intelligence of monotheist Iranians, interconnection of national religious traditions towards reaching the divine deity, and cultural cohesion in this tradition have been simultaneously manifested in this ritual.

Keywords: Chahar Mahal and Bakhtiari province; Shahrekord's Imamzadeh Halimeh and Hakimeh Khatun; Nowruz eve; Cheraghbaran ritual; light.

Literature review

A large number of articles have been proposed on the topic of light, fire, and philosophy. There are also studies about different Iranian national-religious rituals related to fire and the role of light. However, so far, there has been no article or book that references the ritual of Cheraghbaran, except for the study titled "The victory of light over darkness, a review of the ritual of Cheraghbaran in Shahrekord" by Kabiri (2024) presented in the National Conference on Culture, Literature, and Ritual Art at Shahrekord University. Moreover, in the middle of page 134 of his book titled "Shahrekord over time" (2017), Mazhari Dehkordi has introduced this ritual in brief.

Objectives, questions, and hypotheses

This study aimed to investigate the role of light and its symbolic elements in Iranian-Islamic culture and to address the following

question: What is the role of light in the national-religious ritual of Cheraghbaran of Shahrekord? The significance of this research is to document, register, and record part of subcultures at the risk of being forgotten, and to make attempts to introduce rituals and old beliefs to the general public, especially the younger generation to create an identity and register the place and branding (reputation).

Main discussion

Light has been respected among Iranians since ancient times, and fire has been sanctified as the source of light. The light and fire have thus been regarded from various perspectives. The most important of them lies in existence, the other one in proving the innocence of a respectable person who has been subjected to injustice, such as Prophet Abraham (pbuh) and Siavash. This ritual is known as "Vargarm". The fire also plays a fundamental role in the world's religions. It became cool and like a garden for Prophet Abraham. God appeared to Moses in a flame of fire, and according to the Holy Quran, Jesus, or Isa, is referred to as the "Word" of God (Kalimatullah) and "light", or God and Light or the Father of Lights (Hekmat & Hajizadeh, 2012, p.11)

In Zoroastrianism, fire is perceived as a manifestation of Hazrat Haqq/Allah (God). In Islam, Allah is the light of the heavens and the earth. The Iranian mystics and thinkers, such as Avicenna, Imam Mohammed Ghazali, Mulla Sadra, and Suhrawardi, have also addressed the concept of light.

This cultural interconnection and cohesion is deep-rooted in Iran. One of the secrets behind the permanence of Iranian customs and traditions is the transformation into a new form through innovation built upon existing foundations towards evolution, and along its path, an example of which can be seen in the ritual of Cheraghbaran. This ritual is held in Shahrekord, the capital of Chahar Mahal and Bakhtiari

province, in Imamzadeh Halimeh and Hakimeh Khatun(s) at the final twilight of the year.

Conclusion

One of the subjects reflecting the authenticity and deep-rooted nature of a nation's beliefs is holding rituals. According to the previous studies, the cultural cohesion between the national-religious rituals in Iran has been proven. This can, for example, be seen in the ritual of Cheraghbaran. This ancient ritual has a history of thousands of years and has brought to the light, innovatively, the inseparable relation between nationality and religion with light at its core.

The presence of fire in Iranian rituals has commonalities and differences with the ritual of Cheraghbaran. As Nowruz approaches in Iran, only one festival is held in which Fire exists. This ceremony is Chaharshanbe Suri, but another ritual called Cheraghbaran is also held in Shahrekord. The above-mentioned ritual has commonalities and differences with the ancient Âzargân Festival. Semantically, there are similarities concerning the role of Light in the beliefs of Shahrekord's people, which have remained this way from past to present. In Zoroastrianism, fire has been the symbol of divine light, and emphasis has been placed on its sanctity and the necessity to care for and safeguard it. This issue comes exactly true about taking care of the lamp flame until its fuel is fully exhausted in the ritual of Cheraghbaran. In this religion, God is the whole light. Every shine is a ray of divine light. In the Quran, in Surah Al-Nur, God describes Himself as the Light of the heavens and the earth.

In the Cheraghbaran ritual, the Muslim people of Shahrekord make their way to the city's most blessed and illuminated area, i.e., the shrine of Imamzadeh Halimeh and Hakimeh Khatun, at the final twilight of the year, and pay in cash to purchase light. This signifies the ultimate triumph of meaning over materiality. Moreover, the

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 13, No.62

August-September 2025

Research Article

people have honored the esteemed Sayyids with the duty of lighting the flames to sanctify this ritual. The flame is preserved until the fuel ends, and attempts are made for the forces of Ahura to overcome the forces of evil and the forces of light to defeat those of darkness so that the presence of Allah Almighty, as the most perfect realization of the light, guides the Faithfull's hearts.

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی

(نمونه موردی: آیین چراغ‌بران شهرکرد)

فرانک کبیری^{۱*}

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۲ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۹)

چکیده

یکی از موضوعاتی که می‌تواند قدمت، اصالت و ریشه‌دار بودن باورهای کهن مردم هر سرزمین را به نمایش بگذارد، برگزاری آیین‌ها و سنت‌ها و سیالیت اندیشه‌های والایی است که در پیوند میان ملیت و مذهب، توانسته‌اند با گذر از کوره‌راه‌های سخت زمانه، به زیست خود ادامه دهند. یکی از آن‌ها، آیین چراغ‌بران است که همه‌ساله در شب عید نوروز در صحن امامزادگان دو خاتون (س) شهرکرد برگزار می‌شود؛ تا روشنایی‌بخش سفره هفت‌سین باشد. در این آیین، فردی که به اصطلاح «سید» است اقدام به روشن کردن چراغ می‌کند و مردم برای حفاظت از این شعله تا پایان یافتن سوخت چراغ، می‌کوشند. هدف از نگارش این مقاله، بررسی جایگاه و عناصر نمادین نور در فرهنگ ایرانی - اسلامی است و این پرسش مطرح می‌شود که: جایگاه نور در آیین ملی - مذهبی چراغ‌بران شهرکرد کجاست؟ روش ارائه مطالب، توصیفی - تحلیلی و شیوه گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. آیین چراغ‌بران پیشینه‌ای چند هزار ساله دارد و ارتباط ناگسستنی ملیت و مذهب را با محوریت نور در قالبی

۱) استادیار دانشکده هنر و علوم انسانی دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران (نویسنده مسئول)

*Kabiri.faranak@sku.ac.ir

<http://www.orcid.org/0000-0002-4386-965X>

نوآورانه به منصفه ظهور رسانده است. باوجود اینکه نوروز و نو کردن آتش، آیینی مربوط به پیش از اسلام است، اما مردمان شهرکرد با اجرای این مراسم که تقدس نور و روشنایی از پیش تا پس از اسلام و احترام به آن را به نمایش می‌گذارد، به نوعی ارتباط با معبود حقیقی و ارادت به اهل بیت (ع) را در آستانه سال نو اعلام می‌کنند. قابلیت انعطاف‌پذیری دین اسلام و هوشمندی ایرانیان یکتاپرست، درهم‌تنیدگی سنت‌های ملی - مذهبی در جهت رسیدن به معبود الهی و پیوستگی فرهنگی در این آیین، هم‌زمان متجلی شده است.

واژه‌های کلیدی: استان چهارمحال و بختیاری، امامزادگان دو خاتون (س) شهرکرد، عید نوروز، آیین چراغ‌بران.

۱. مقدمه

بقعه امامزادگان دو خاتون شهرکرد یکی از اماکن متبرکه این شهر است که مأمن، ملجأ و پناهگاه اهل دل است. این محل، مدفن دو تن از فرزندان ابراهیم مجاب از نوادگان امام موسی کاظم (ع) به نام‌های حلیمه خاتون و حکیمه خاتون (س) بوده و در بافت سنتی شهرکرد واقع شده است. این مکان، جایگاه برپایی آیین‌ها و سنت‌های فراوانی است که در مناسبت‌های گوناگون برگزار می‌شوند. یکی از این آیین‌های کهن که از پیش از اسلام تاکنون اجرا شده و در باورهای ژرف مردم این دیار ریشه دارد و در آن، پیوند زیبای ملیت و مذهب را می‌توان به خوبی مشاهده کرد، آیین چراغ‌بران یا چراغ‌برون است. در این مراسم، مردم شهرکرد در عصر آخرین روز سال، با مراجعه به بقاع متبرکه امامزادگان حلیمه و حکیمه خاتون (س) به روشن کردن چراغی که به آن مرکبی می‌گویند یا چراغ نفتی و فانوس منزل خود اقدام می‌کنند. این کار، توسط شخصی از اولاد پیامبر اکرم (ص) که به همان منظور و در جایگاهی که ویژه همین کار پیش‌بینی شده است، انجام می‌شود و مردم عام که از خاندان سادات نیستند، پس از روشن شدن چراغشان توسط سیدی که اقدام به افروختن شعله چراغشان کرده، با

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

احتیاط و به‌گونه‌ای که شعله خاموش نشود، آن را برای قرار دادن در سفره هفت‌سین به خانه می‌برند. سادات خودشان چراغ‌های منزلشان را می‌افروزند. برپایی این آیین‌ها در ایران، پیشینه‌ای به درازای تاریخ دارد. چراکه نور، روشنایی و آتش به‌عنوان سرمنشأ تولید نور، از پیش از اسلام تاکنون، نزد ایرانیان محترم بوده و آن را نمادی از وجود حضرت حق می‌دانستند. پس از پذیرش دین مبین اسلام نیز با توجه به آموزه‌های دینی و دستورات و رهنمودهای قرآن کریم و اشاره به نور در سوره‌ای به همین نام و آیه ۳۵ آن که می‌فرماید: «اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ»، ارزش و جایگاه ویژه‌ای برای این پدیده به‌عنوان یکی از تجلی‌گاه‌های حضرت حق قائل بوده و هستند. همچنین در دعای جوشن کبیر و نیز دعای سریع‌الاجابه که از ادعیه مجرب هستند، بارها و بارها ذکر نور به میان آمده است. مقاله حاضر در سه بخش ارائه می‌شود. بخش نخست، جایگاه آتش و نور را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد. بخش دوم به معرفی مختصر شهرکرد و امامزاده می‌پردازد و در بخش سوم، به جایگاه نور در شهرکرد با محوریت آیین چراغ‌بران اشاره دارد.

هدف از نگارش این مقاله، بررسی جایگاه و عناصر نمادین نور در فرهنگ ایرانی - اسلامی است و این پرسش مطرح می‌شود که جایگاه نور در آیین ملی - مذهبی چراغ‌بران شهرکرد کجاست؟ مستندنگاری، ثبت و ضبط بخشی از خرده‌فرهنگ‌های در حال فراموشی، تلاش در جهت شناساندن آیین‌ها و باورهای کهن به عموم مردم به‌ویژه نسل جوان، به‌منظور ایجاد هویت و شناسنامه‌دار کردن محل و برندسازی (خوشنامی)، ضرورت پژوهش حاضر است.

در این مقاله، توجه ویژه به وجود حضرت حق و تجلی آن در قامت آیین چراغ‌بران از دیرباز تاکنون بوده و تلاش می‌شود سیالیت، روانی، تداوم و پیوستگی این آیین از پیش از اسلام تاکنون به واسطه اتصال به سرچشمه واحد را نشان دهد.

تصویر ۱: نمای کلی امامزادگان دو خاتون (س) شهرکرد، شهریور ۱۴۰۳، عکس از نگارنده

Picture 1: General view of the Imamzadeh of the two women (peace be upon them) in Shahrekord, 2024, source: The author

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه نور، آتش و فلسفه آن از منظر فلاسفه و حکما مطالب فراوانی نگاشته شده است. درباره آیین‌های مختلف ملی و مذهبی ایران که مرتبط با آتش و جایگاه نور هستند نیز مطالبی وجود دارد، ولی تاکنون مقاله یا کتابی که به آیین چراغ‌بران اشاره کرده باشد، به جز مقاله «پیروزی نور بر تاریکی، مروری بر آیین چراغ‌بران شهرکرد» که در سال ۱۴۰۳ توسط فرانک کبیری در همایش ملی فرهنگ، ادبیات و هنر آیینی در دانشگاه شهرکرد، برگزار شد، مطلبی ارائه نشده است. حسین مظهری دهکردی در

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

کتاب شهرکرد در گذر زمان که در سال ۱۳۹۶ به چاپ رسیده در نیمی از صفحه ۱۳۴، به معرفی مختصر این آیین پرداخته است.

۳. چارچوب نظری

۱-۳. جایگاه آتش و نور

نور، در میان ایرانیان از دیرباز مورد احترام بوده و آتش به عنوان اصل و منشأ تولید نور، تقدیس می شده است. از این رو، نور و آتش از دیدگاه‌های مختلف مورد توجه بوده که به برخی از آن‌ها اشاره می شود.

۲-۳. جایگاه آتش و نور در هستی و اندیشه

در این مبحث ابتدا به چیستی و چگونگی کشف آتش و جایگاه آن پرداخته می شود. سپس کارکردهای آن از منظرهای مختلف بیان می شود. آتش، یکی از عناصر مهم و حیاتی در زندگی انسان‌هاست. چهار عنصر آب، آتش، خاک و باد، اساس و بنیاد هستی به شمار می روند (واحد دوست، ۱۳۸۴، ص. ۱۷۵). آتش در میان عناصر دیگر، بالاترین جایگاه را دارد و در شاهنامه نیز آنچنان که پیداست در ستایش عالم نقشی اساسی دارد (افشار قزوین و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۲۵).

همی بر شد آتش، فرود آمد آب همی گشت گرد زمین، آفتاب
قدمت توجه به عناصر اربعه به تمدن‌های مختلفی بر می گردد و از آن‌ها به چهار مادر طبایع یا مادران زمینی، چهار گوهر، چهار آخشيج، چاربند، چار میخ، چهار ترکیب و چهار پیوند تعبیر شده است (قائمی، ۱۳۸۸، ص. ۶۱۰). این چهار عنصر بدن، روح و صدا و احساس دارند و هر کدام از آن‌ها به زبان حال خویش با مخاطب ارتباط برقرار می کنند (باشلار، ۱۳۷۷، ص. ۱۶).

در گزیده‌های زادسپرم درباره چگونگی پیدایش آتش و انواع آن آمده است که: اورمزد آتش را در سه هزار سال اول و به همراه سایر پیش‌نمونه‌ها در عالم مینوی آفرید و در سه هزار سال دوم که عالم مادی است، آن را در تمامی پیش‌نمونه‌های آفرینشی پراکنده ساخت (زادسپرم، ۱۳۶۶، ص. ۲۶).

اهمیت آتش به اندازه‌ای است که کشف آن به انسان‌های خاص، خارق‌العاده و کسانی که جنبه اسطوره‌ای داشته‌اند، نسبت داده شده است. در شاهنامه نیز هوشنگ کاشف آتش معرفی می‌شود. «در روایت ایرانی، این کشف کاملاً اتفاقی، به صورت مستقیم به دست پادشاه و هنگام حمله به مار که نماد اهریمنی است، رخ می‌دهد. با توجه به داستان کشف آتش به وسیله هوشنگ، فروخته شدن آتش به طور اتفاقی سبب فرار مار، یعنی شکست نماد اهریمنی می‌شود. در خوان ششم از هفت‌خوان رستم، علت آتش افروختن مردم، دور کردن دیو است. دیو سپید نیز از نور و روشنی گریزان است» (رستاد و نیکویخت، ۱۴۰۰، ص. ۲۲۳). «هوشنگ (هیو او شینگ) خواست تا آتش را نگه دارند تا خاموش نشود و نیز از اندازه بیرون نشود تا سوختن و ویرانی به بار نیآورد» (مصاحبه با خسروی، ۱۴۰۳). پس آتش، هم خدمت‌رسان است و هم نابودکننده و ویران‌گر؛ و نگه‌داشتن حد آن، مورد تأکید است.

آتش دارای کارکردهای گوناگون مادی و معنوی بوده که ازجمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: پدیده‌ای برای پختن غذا، روشن کردن محل زندگی، تولید هنرهای صناعی مانند: پختن سفال و ذوب کردن فلزات و ...، اطلاع‌رسانی، برپا کردن دورهمی و ایجاد فضای همدلی به هنگام گلگشت، مداوای بیماران و به اصطلاح از آب و آتش رد کردن، سوزاننده و پاک‌کننده برای پاکیزه کردن محیط‌های آلوده و ... و همچنین

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

بیشتر ارزش‌ها و فضائل اخلاقی مانند: علم‌اندوزی، مبارکی و میمنت‌رخداد و ... با نور و روشنایی پیوند یافته است.

همچنین آتش را «خاستگاه زندگی و وجود، نشانه ایزدی، پیروزی و سعادت، داور راستی‌آزمای و پالاینده و دوزخ» می‌دانند (رستاد و نیکوبخت، ۱۴۰۰، صص. ۲۲۷ - ۲۲۸). آتش هنگامی که به‌عنوان داور راستی‌آزمای شناخته می‌شود، نام آیین «ورگرم» یا «آزمون گذر از آتش» را به خود می‌گیرد که جنبه نمادین داشته و اجرای با آداب و رسوم خاصی همراه بوده است. «از این آزمون، برای اثبات پاکی و برائت، تشخیص گناهکار از بی‌گناه، مشخص ساختن حق و باطل، پاک و پالوده ساختن روان، اثبات حقانیت کسی که دلیلی در اختیار ندارد و سرانجام به‌عنوان معجزه‌ای الهی استفاده می‌شده است» (صرفی، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰، ص. ۳۱ و ۳۲؛ دادور، ۱۳۹۳، ص. ۴۶). «اسطوره سیاوش و اثبات بی‌گناهی وی از طریق رفتن در داخل آتش، سندی آشکار و انکارناپذیر برای «ورگرم» است. این نوع داوری ایزدی، برای تشخیص حق از باطل و اثبات برحق بودن یک اعتقاد نیز انجام می‌شد» (دادور، ۱۳۹۳، ص. ۴۶).

چنین است سوگند چرخ بلند که بر بی‌گناهان نیابد گزند این آزمون در ادبیات سامی برای حضرت ابراهیم، و در اساطیر ایرانی درمورد سیاوش اجرا شده است. «ابراهیم را سیاوش گفته‌اند. زیرا هر دو در آتش رفتند و به سلامت بیرون آمدند» (باحقی، ۱۳۶۹، ص. ۵۹). در قرآن کریم آمده‌است: گفتند او را بسوزانید اگر می‌توانید خدایانتان را یاری دهید. گفتیم ای آتش بر ابراهیم سرد و سلامت شو.

«این عنصر سوزاننده و آلت عذاب، پالاینده‌ای است که گناه و پلیدی را می‌سوزاند تا آنچه بماند، اسباب کمال روحانی انسان بشود. پالایندگی آتش، سبب می‌شود تا وجه

دیگر آن، یعنی نوزایی آشکار گردد؛ همان زنده شدن از میان خاکستر که در داستان ققنوس آمده است» (رستاد و نیکوبخت، ۱۴۰۰، صص. ۲۲۲ - ۲۲۷). آتش، همچنین نقش ارزنده‌ای در برپایی جشن‌ها دارد. یا به‌نوعی می‌توان گفت: در ایران با توجه به جایگاه مقدس آتش، جشن‌های ویژه‌ای به‌منظور ستایش و بزرگداشت آن برگزار می‌شده و یکی از آن‌ها جشن آذرگان است. «ایرانیان باستان، روشن کردن آتش در هر خانه را نشانه آغاز زمستان می‌دانستند و برای احترام به ایزد آتش، هر خانواده‌ای از آتشکده اخگر می‌گرفته، با آن آتش، خانه‌اش را روشن می‌ساخت» (رستاد و نیکوبخت، ۱۴۰۰، صص. ۲۲۲ - ۲۲۷ به نقل از: رضایی، ۱۳۸۳، ص. ۸۸؛ رضی، ۱۳۸۳، ص. ۶۷۳، ۶۷۴). این مراسم، هنوز هم در میان زرتشتیان کرمان اجرا می‌شود.

۳-۳. جایگاه آتش و نور در ادیان و مذاهب جهان

آتش و نور از ابتدا به انواع گوناگونی در ادیان و مذاهب خودنمایی کرده و نقش‌های مختلفی به خود گرفته و به عقیده دینانی، مسئله نور در تاریخ بشر، برای نخستین بار در ایران باستان مطرح شده است.

نور از زمان حضرت ابراهیم (ع) که نقش داور و سنجه صدق و صحت بود تا ادیان دیگر که به‌نوعی جلوه‌گاه مقاصد و نیات خاص بوده، اهمیت داشته است. براساس قرآن کریم، خداوند به وسیله آتش بر موسی (ع) تجلی کرد. در دین یهود، اولین مخلوق خدا نور است. در مسیحیت، مسیح «کلمه» و «نور» و یا خدا و نور و یا پدر نورهاست و در نور ساکن است (حکمت و حاجی‌زاده، ۱۳۹۱، ص. ۱۱). در آیین زرتشت، آتش به‌عنوان تجلی حضرت حق دانسته شده و در اسلام نیز خدا، نور آسمان‌ها و زمین معرفی شده است. با توجه به اینکه جامعه آماری این مقاله بخشی از

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

ایران بوده و از سویی دیگر، از نظر زمانی ایران پیش و پس از اسلام تا دوره معاصر مد نظر است، بررسی این دو مورد در قسمت ایران، صورت خواهد پذیرفت.

۴-۳. جایگاه آتش و نور در ادیان، مذاهب و آیین‌های ایران

همانطور که در گذشته نیز ذکر شد، آتش و نور نزد ایرانیان جایگاهی ارجمند داشت. این روند از پیش از دین زرتشت آغاز شده بود و تا دین اسلام، ادامه یافت و این پیوستگی تاکنون ادامه یافته است.

در بررسی‌های به عمل آمده، مزدکیان نیز مانند زرتشتیان، زروانیان و مانویان و همچون پیروان عقاید گنوسی رایج در ایران، آسیای غربی و امپراتوری روم در این عصر، به دو اصل معتقد بودند: روشنی و تاریکی. آن‌ها به سه عنصر آب و آتش و خاک نیز اعتقاد داشتند (بهار، ۱۳۹۰، ص. ۹۶). براساس عقاید گنوسی^۱ راه بازگشت روح به عالم نور عبارت است از معرفت به حقیقت و زهد و امساک در دنیا (تقی‌زاده، ۱۳۸۳، ص. ۱۲۶).

دینانی معتقد است: آیین مهر، آیینی بوده که در ایران باستان مطرح بوده است. بعضی می‌گویند این‌ها خورشیدپرست بودند. اگر در ظاهر بمانید؛ آری. اما آن‌ها خورشیدپرست نبودند، به نور احترام می‌گذاشتند. خورشید، مظهر نور است. احترام به خورشید، به واسطه احترام به نور است (URL1).

در آیین زروانی از آتش و باد به عنوان عناصر نرینه و از آب و خاک به عنوان عناصر مادینه یاد شده است و این چرخه کهن در واقع ماهیتی طبقاتی پیدا می‌کند و در نهایت باید اشاره کرد که وجه مشترک تمامی آن‌ها تأثیر و تأثر از یکدیگر و تبدیل و تبادل است. این چرخه از خاک که نماینده زمینی و گیتانه است، آغاز می‌شود و به کره اثر و آتش می‌رسد که تعالی و کمال را نمایندگی می‌کند. اما چون این چهار عنصر با یکدیگر

به مرحله‌ای از سازش رسیده‌اند، خود این چهار عنصر و همه موجودات بی‌شماری که از آن‌ها به وجود می‌آیند، در حال تسبیح خداوند هستند. پیوند میان عناصر چهارگانه (آب، باد، خاک و آتش) خبر از گونه‌ای تعادل و تکامل در وجود انسان می‌دهد و می‌تواند فرد را به ماورای انسان و جاودانگی رهنمود کند (افشار قزوین و همکاران، ۱۴۰۲، صص. ۱۷ - ۲۴). این سازش، در کل گیتی مشهود است.

در دین زرتشت، تفسیر هستی، فرشته‌شناسی و تقدس آتش بر مبنای نور است (حکمت و حاجی‌زاده، ۱۳۹۱، ص. ۱۱). «زرتشت به آتش جنبه معنوی بخشید و از او خواست با تاریکی بجنگد و از این رو بر جنبه جنگجویی آن تأکید کرد» (افشار قزوین و همکاران، ۱۴۰۲، ص. ۲۴). بنا بر باور دو قطبی زرتشتیان، می‌توان در عنصر آتش نیز چند گونه خویشکاری جست‌وجو کرد. آن‌ها به آتش مینوی و آتش مادی معتقدند (زادسپرم، ۱۳۶۶، ص. ۲۴). به اعتقاد زرتشتیان، آتش مظهر فروغ ایزدی و پسر اهورا مزداست و از این رو از الوهیت برخوردار است و به همین دلیل، شعله آتش را یادآور فروغ رحمانی خوانده‌اند و آتشدان را در پرستشگاه به منزله محراب^۲ قرار داده‌اند. در اساطیر ایرانی داستان‌های فراوانی درباره تقدس آتش و لزوم تیمار و نگهداری آن وجود دارد. براساس اوستا، «خوار نگه»^۳ خلاصه و جوهر آتش است. معادل فارسی خوار نگه، فره یا فر است و آن عبارت از فروغ یا شکوه و بزرگی و اقتدار مخصوصی است که از طرف اهورامزدا به پیامبر یا پادشاهی بخشیده می‌شود. همچنین براساس متون زرتشتی، خداوند نور کل است. از این رو، آتش یا هر فروغی را می‌توان پرتویی از نور الهی به حساب آورد (صرفی، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰)^۴. فردوسی در کمال صراحت، مانند ایرانیان قدیم، آتش را تقدیس می‌کند و آن را فروغ ایزدی می‌خواند (صفا، ۱۳۱۳، ص. ۶۲۱).

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

درباره ارتباط امشاسپندان با آتش نیز چنین آمده است: اردیبهشت یکی از امشاسپندان آیین زرتشتی و دارای جنبه مینوی و زمینی است و معنی آن، بهترین راستی و درستی است و در عالم مادی نگهبانی تمامی آتش‌های روی زمین به او سپرده شده است. ابوریحان درباره اردیبهشت می‌گوید: معنای این نام آن است که راستی بهتر است و برخی گفته‌اند که منتهای خیر است و اردیبهشت ایزد یا ملک آتش و نور است و این دو با او مناسبت دارند و خداوند او را به این کار موکل کرده که علل و امراض را به یاری اغذیه و ادویه ازاله کند و صدق را از کذب ظاهر کند (رضی، ۱۳۷۱، ص. ۲۰۳).

۳-۴-۱. جایگاه آتش و نور در اسلام

در آیات متعدد قرآن کریم، آتش یکی از نعمت‌های بزرگ خداوند شمرده شده که در ایجاد تمدن و دوام زندگی انسان اهمیت اساسی دارد و کارکردها و وجوه مختلف آن را بیان داشته است. در جایی از قرآن آمده است: و هیچکس از شما نیست مگر آنکه وارد آن خواهد شد. این امر بر پروردگارت قضای حتمی است. سپس کسانی را که پروا پیشه کرده‌اند، می‌رهانیم و ستم‌پیشگان را در آنجا به زانو درافتاده می‌گذاریم. مولوی چند بار از سرد شدن آتش دوزخ به هنگام عبور مؤمنان یاد کرده است.

چون شما این جمله آتش‌های خویش	بهر حق کشتید جمله پیش پیش
نفس ناری را چو باغی ساختید	اندر او تخم وفا انداختید
دوزخ ما نیز در حق شما	سبزه گشت و گلشن و برگ و نوا

در احادیث نیز آمده است که در قیامت، آتش به مؤمنان می‌گوید: بگذر ای مؤمن، زیرا نور تو شعله مرا خاموش می‌کند (فروزانفر، ۱۳۶۱، ص. ۵۲). در این حدیث، به‌خوبی جایگاه آتش و نور، دوشادوش یکدیگر بیان شده‌اند. درمورد ماهیت نور نیز

باید گفت هم وجهی مادی دارد که موجب دیده شدن اشیا می شود و هم وجهی نمادین و تمثیلی دارد.

مهم تر از همه اینکه سوره‌ای به نام نور به صورت مستقل در قرآن کریم وجود دارد و در آن آیاتی به این مبحث اختصاص داده شده است. از جمله این آیات، آیه ۳۵ است و ترجمه آن این است: خداوند نور آسمان‌ها و زمین است. مثل نور او همچون چراغدانی است که در آن چراغی (پر فروغ) باشد. آن چراغ در میان شیشه‌ای و آن شیشه همچون ستاره‌ای تابان و درخشان نوری است بر فراز نور دیگر. هر کس را که خداوند بخواهد به نور خویش هدایت می کند و خداوند برای مردم مثل‌ها می زند و به هر چیزی آگاه است. قرائتی در تفسیر این آیه، چنین بیان می کند: نور یعنی چیزی که هم خودش روشن است و هم سبب روشنی اشیا دیگر می شود. در فرهنگ اسلام اموری به عنوان نور معرفی شده اند، مانند قرآن، علم، عقل، ایمان، هدایت، اسلام، پیامبر و امامان معصوم. همچنین در تفسیر عبارت «نور علی نور»، هدایت‌های دائمی و پی در پی آمده است. قرآن در این آیه، خداوند را به نور تشبیه کرده است. در تفسیر نیز برای نور، ویژگی‌های زیر بیان شده است: ... نور وسیله تبیین اجسام و مشاهده موجودات است و بدون آن چیزی را نمی توان دید. بنابراین هم ظاهر است و هم مظهر. نور آفتاب که مهم ترین نور در دنیای ماست، رمز بقای همه موجودات زنده است و ... (قرائتی، URL2).

علامه طباطبایی در بخشی از تفسیر آیه ۳۵ سوره نور می گوید: خدای تعالی کامل ترین مصداق نور است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ص. ۱۶۹).

در فراز ۴۷ دعای جوشن کبیر نیز چنین آمده است: بسم الله الرحمن الرحيم يا نور النور يا منور النور يا خالق النور يا مدبر النور يا مقدر النور يا نور كل نور يا نور قبل كل

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

نور یا نورا بعد کل نور یا نورا فوق کل نور یا نور لیس کمثله نور سبجانک یا لا اله الا انت الغوث الغوث خلصنا من النار یا رب.^۵

بخشی از دعای سریع‌الاجابه از حضرت امیرالمومنین (ع): اللهم انی اسئلك باسمک ... الذی هو نور مع نور و نور فی نور و نور علی کل نور و نور فوق کل نور و نور تضییء به کل ظلمه و یکسر به کل شده و کل شیطان مرید و کل جبار عنید

نور نزد عرفا نیز جایگاه ویژه‌ای دارد. از نظر عرفانی، «نور بر خرد دلالت دارد و از مهم‌ترین عناصر بصری است. نور، نماد عقل الهی و منشأ تمام پاکی‌ها و نیکی‌هاست و خارج شدن انسان از تاریکی جهل و تابیده شدن نور معرفت در وجودش همواره یک هدف نهایی می‌باشد» (طباطبایی و عباسی، ۱۳۹۵، ص. ۸۸).

علاءالدوله سمنانی رساله‌ای به نام رساله نوریه دارد. وی در این رساله، نکاتی درباره نور و رنگ‌های گوناگون آن بیان می‌کند و معتقد است که سالک در هنگام ذکر و علم به کلمه و در حال گذشتن از مقامی به مقام دیگر، آن‌ها را مشاهده می‌کند و هر کدام از نورها بر صفت و حالی از صفات و احوال او قابل انطباق است (سمنانی، ۱۳۶۹، ص. ۳۷). و از نظر او «این نور مطلق، صفت خاص حق است» (همان، ص. ۳۰۲). او در این آتش از رنگ‌هایی نام می‌برد که در هر مرحله بر سالک نمایان می‌شود و در بحث تطبیق لطایف ذکرشده با الوان نوری، رنگ لطیفه آخر، لطیفه حقی را به رنگ سبز می‌داند. رنگی که نور مطلق و صفت خاص حق است و مطابق با مقام حضرت محمد (ص) در عالم کبیر است. همچنین در تفسیر نگاره معراج حضرت محمد (ص) اثر سلطان محمد چنین آمده است: پشت سر پیامبر (ص) را هاله‌ای نورانی به رنگ طلایی فراگرفته که مانند شعله‌های آتش است و این شعله‌ها به سمت بالا زبانه می‌کشند. این شعله‌ها در جاهای دیگر تصویر از جمله در بالای سر جبرئیل نیز نمایان

است. علاءالدوله شعله‌های آتش را نشانه عبور و غلبه سالک بر عنصر آتش وجود خود می‌داند (بزی و بلخاری قهی، ۱۴۰۱، صص. ۵ - ۷) و ارتباط آتش و نور در ادبیات عرفانی به وضوح نمایان است.

حکمای قدیم ایران، انوار قاهره طولی را عبارت از منبع اصلی وجود عموم موجودات می‌دانستند. لذا این انوار نسبت به موجودات، دارای تدبیر و عنایتی هستند که بر خلاف تدبیر و عنایت انوار اسپهبدی موءدی به استکمال آن‌ها نتوانند بود (حکمت و حاجی‌زاده، ۱۳۹۱، ص. ۷). اندیشمندانی چون ابن سینا و امام محمد غزالی در *مشکات الانوار*، ملاصدرا و ... به موضوع نور پرداخته‌اند، اما به دلیل اینکه سهروردی پیوند میان نور در پیش و پس از اسلام را مد نظر داشته و مکتب خود را براساس نور بنیان گذاشته، اندکی از آرای او در این زمینه بیان می‌شود.

شیخ شهاب‌الدین سهروردی با اشاره به گرمی داشت و تقدس آتش توسط ایرانیان، بیان می‌کند که آتش برادر انوار اسپهبدی یعنی نفوس ناطقه انسانی است که به واسطه آن دو، این عالم خلافت کبری و صغرا تحقق می‌یابد و بدین جهت، در روزگاران گذشته ایرانیان موظف شدند که به آن رو کنند و آن را به اعتبار مظهریت نسبت به نورالانوار قبله سازند و شایسته تقدس و بزرگداشت دانند. شیخ اشراق با تکیه بر دوقطبی بودن نماد آتش می‌نویسد: هرگاه اشیا را بررسی کنی جز نور مؤثری نخواهی یافت و چون قهر و محبت از ناحیه نور است و حرکت و حرارت نیز معلول آن باشد، بنابراین در قوای شوقی اعم از شهودی و قضیبی دخیل است. وجود همه آن‌ها به سبب حرکت به کمال رسد. شرف آتش در این است که حرکت آن از همه بالاتر و حرارتش کامل‌تر و به طبیعت حیات نزدیک‌تر است و در ظلمات از آن یاری جویند (سهروردی، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۶).

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

اصول روش سهروردی در کتاب حکمه الاشراق به این ترتیب است که طی سه مرحله فیلسوف به اشراق نائل می‌شود. در مرحله اول باید از این جهان دست بشوید. سپس در مرحله بعدی به مشاهده نور الهی نائل می‌شود (تجربیات معین) و در مرحله پایانی علم نامحدود و مجرد یعنی علم اشراق برای او حاصل می‌شود. به نظر او تمام مراتب هستی و درجات معرفت جز تطورات نور است. سهروردی مکتب فلسفی خود را براساس نور و ظهور استوار کرده و معتقد است نور چیزی جز ظهور نیست و ظهور نیز چیزی جز واقعیت نور نیست (حکمت و حاجی‌زاده، ۱۳۹۱، چکیده). سهروردی به این مطلب اذعان دارد که حکمت خود را از اسلافش گرفته و ابداع شخص او نیست و او وارث این حکمت است و می‌گوید: «در بین پارسیان قدیم امتی بود که خدا هدایتش کرده بود. از هدایت خداوند بود که مغان بلند پایه‌ای متفاوت از مجوس پیدا شدند. من همان آیین نوری آن‌ها را، که تجارب افلاطون^۶ و پیشینیانش نیز گواهی بر آن است، دوباره زنده کرده و در کتاب حکمه الاشراق خویش آورده‌ام و در این امر سلفی برای خود نمی‌شناسم» (طباطبایی، ۱۳۷۸، ص. ۱۶۹). با اینکه او بسیار از تمثیلات و رمزهای زرتشتی بهره برد، این امر مستلزم آن نیست که عقاید وی بر خلاف اسلام بوده باشد (حکمت و حاجی‌زاده، ۱۳۹۱، ص. ۳).

مقصود از نور محض، نور یا روشنایی نیست که بر دیدگان ظاهر می‌شود، بلکه نور مبدأ است و به حقیقت ارتباط میان نور محض و نور حسی فقط این است که ظهور حسی اثر ظهور عقلی است. زیرا ابصار در وقوع دیده بر شیء مرئی نیست، بلکه توجه نفس است به عقل که بر دیده نوری می‌تابد تا بدان نور، جسم مرئی مشاهده شود. پس ظهور نور تابع قوه باصره ما نیست، بلکه نور بالذاته ظاهر است و فقط کافی است که توجه نفس حاصل گردد تا شیء مرئی رؤیت شود (همان، ص. ۵). هر نور محض

مجردی، حیّ بوده و هر حیّ و زنده‌ای، نور محض مجرد است. نورالانوار در حقیقت و ذات، متفاوت از سایر انوار نیست. با توجه به این معنا، نورالانوار بعد از گذشت زمان، شروع به فیضان نکرده است. جاودانگی، ذاتاً بخشی از فیضان نورالانوار است، زیرا این فیضان، متغیر نبوده و شامل عدم نمی‌گردد. عالم جاودانه به بودن خود چنانکه بوده با اتکا به بقای نورالانوار ادامه می‌دهد. تنها اختلاف میان نورالانوار و سایر انوار، در کمال است و این تغییرات در شدت و انوار نشان داده شده است. به این معنا که شکاف یا اصل واسطی میان نورالانوار و سایر انوار نیست. نور محض که سهروردی نورالانوار نامیده، حقیقت الهی است که روشنی آن به علت شدت نورانیت، کورکننده است. نور اعلیٰ منبع هر وجود است، چه جهان در همه درجات واقعیت خود چیزی جز درجات مختلف نور و ظلمت نیست (همان، ص. ۹).

۵-۳. نمونه‌هایی از پیوند ملیت و مذهب در ایران

یکی از رازهای ماندگاری آداب و سنن ایرانی، تغییر چهره جدید با به‌کارگیری ابتکار، خلاقیت و نوآوری بر پایه زیربنای قبلی در جهت تکامل و در طول آن است. از این رو همواره به زیبایی این موضوع مشاهده می‌شود که نمونه‌های آرمانی انسان کامل در دو وجه ملی و مذهبی ارائه و در بسیاری مواقع دوشادوش یکدیگر یا حتی پیشرفته‌تر از آن، به صورتی ترکیبی رخ می‌نمایند که نمونه‌هایی از آن را چه در کتاب‌ها (مانند خاوران‌نامه)، چه در دادن القاب ایرانی و ملی به شخصیت‌های مذهبی (شاه نجف، شاه خراسان، شاه چراغ)، چه در نقالی‌ها (در پرده‌خوانی سهراب‌گشی از حضرت علی اکبر(ع) می‌خوانند)، چه در نقاشی‌های قهوه‌خانه‌ای (بالای سر رستم، می‌نوشتند نصر من الله و فتح قریب)، چه در برگزاری مراسم ملی و مذهبی (تشابهات مراسم سوگ سیاوش و تعزیه امام حسین(ع))، چه در روشن شدن چراغ‌ها و وصل شدن برق پس

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

از قطعی آن (صلوات فرستادن)، چه در میان شخصیت‌ها و معرفی انسان کامل (حضرت ابراهیم (ع) و سیاوش یا حضرت علی (ع) و رستم) و چه در آیین‌ها و مراسم مختلف فرهنگی مانند آیین چراغ‌بران می‌توان دید.

فرهنگ ایرانی و اسلامی در زمینه‌های مختلف با هم پیوند داشته‌اند. از جمله این تعامل می‌توان به تلفیق پروتوتایپ‌های^۷ ملی و مذهبی در فرهنگ و شعر فارسی اشاره کرد. شاعران در ژرف‌ساخت تفکرات خود بر دو محور تأکید کرده‌اند. برخی شاعران پروتوتایپ شخصیت مذهبی امام علی (ع) با رستم را در یک سطح قرار داده‌اند و هر زمان در ابیات خود از شخصیت حضرت علی (ع) استفاده کرده‌اند، در کنار آن از قهرمان ملی ایرانیان یعنی رستم نام برده‌اند (نوروزی و حیدری، ۱۴۰۳، ص. ۲۱۰).

پیوند میان شخصیت‌های ملی و اساطیری با الگوهای تاریخی و مذهبی، می‌تواند نیاز باطنی مردم ایران به حضرت علی (ع) و رستم به‌عنوان دو انسان آرمانی که همواره این دو نماد ملی و مذهبی دو الگوی برتری و شجاعت هستند، در کنار هم، برآورده کنند. شاعران به‌سبب عشق و ارادت به حضرت علی (ع) به‌عنوان شخصیت والای مذهبی و تفاخر به رستم به‌عنوان یک اسطوره ملی، شیوه بسیار زیبایی به کار برده‌اند و به نوعی فرهنگ اسطوره‌ای ایرانی را با فرهنگ اسلامی گره زده‌اند. این بیانگر این واقعیت است که نباید چنین تصور کرد، هویت ملی با مذهب در تضاد است. عنصر مذهبی یکی از مشخصه‌های فرهنگی هر ملت است و گاه با عناصر ملی یکی به حساب می‌آید (نوروزی و حیدری، ۱۴۰۳، ص. ۲۱۱). دل‌بستگی ایرانیان به رستم به زودی با محبت آنان به مردی همراه شد که برخلاف رستم نه در جهان خیالات و اساطیر، بلکه بر روی زمین و در میان مردمان زیسته بود و این مرد البته کسی نبود جز علی (ع). مردی که در برهوت بیداد و بدرفتاری اعراب با ایرانیان، چنان ردّ سبزی از جوانمردی و بیدادستیزی برجای نهاد که ایرانیان حتی در باغ پرشکوه اساطیر نیز بدلی برای آن نمی‌دیدند (دهقانی، ۱۳۸۱، ص. ۶۵). شاعران فرهیخته این سرزمین با بازسازی

اسطوره‌هایی که ایرانیان در فرایند تکاملی خویش در بستر تاریخ فراهم آورده‌اند و پیوند آن‌ها با اسطوره‌های مذهبی و آیینی، راز پیوند و تکامل فرهنگ ایران اسلامی را به خوبی تبیین ساخته‌اند. رازی که بیانگر هویت ایرانی - اسلامی مردم این سرزمین است. تلفیق این اسطوره‌ها بیانگر این حقیقت است که ملیت و دین در فرهنگ و باور ایرانیان از پیوندی ناگسستنی برخوردار است (نوروزی و حیدری، ۱۴۰۳، ص. ۲۲۴). نمونه‌هایی از این دوشادوشی انسان‌های کامل در اسطوره‌های ملی و مذهبی را می‌توان در ابیات زیر دید.

این جهاد اکبر است آن اصغر است هر دو کار رستم است و حیدر است
یا مولوی گرانقدر در جای دیگر می‌فرماید:
زین همراهان سست عناصر دلم گرفت شیر خدا و رستم دست‌انم آرزوست
همچنین در مجلس شعرخوانی رمضان ۱۴۴۵ مقارن با ۱۴۰۳/۱/۶ در محضر مقام معظم رهبری، نجیب باور شاعر افغانستانی چنین خواند:

گاه ما را رستم است و گاه ما را حیدر است هفتخوان قصه تاریخ، یاران خیبر است
گاه ضحاک است این باطل، زمانی هم یزید معنی لبیک، گاهی پرچم آهنگر است^۸
مزگت دیروز اگر امروز مسجد^۹ گشته است بانی یکتاپرستی، این قدیمی خاور است^{۱۰}

۴. بحث و بررسی

۴-۱. آشنایی با شهرکرد

شهرکرد، مرکز استان چهارمحال و بختیاری و بلندترین مرکز استان در ایران است. در کتاب *ایران باستان* نوشته ژورای سیاهوفر، محقق و شرق‌شناس آلمانی نوشته شده است که شاپور دوم برنامه‌نگاری‌های خود، نام شهریار دژگرد را که دژی مستحکم در منطقه کوهستانی زاگرس بوده آورده و دژ به معنای قلعه و گُرد به معنای پهلوان است. با توجه به تسلط زبان عربی در دوران حکومت اعراب، به راحتی می‌توان دریافت که

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

دژگرد با عوض شدن حروف «ژ» و «گ» که در عربی وجود ندارد، به دهکرد تغییر یافته؛ مانند برگرد= بروجرد، دژپل= دزفول، دهدژ= دهدز (سایت فرمانداری شهرستان شهرکرد). در جای دیگر نیز آمده است: «وجه تسمیه شهرکرد به دلیل بنیانگذاری آن توسط چوپانانی بوده که مراتع آن‌ها در اطراف شهرکرد قرار داشته و این مراتع، کم‌کم موجب سکونت چوپانان شده است. در گذشته به دلیل اینکه اغلب چوپانان، گُرد بوده، در ابتدا این سکونتگاه دهکرد و سپس شهرکرد نامیده شده است» (حیدری‌پور، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۹).

«این واقعیت که دشت شهرکرد بر سر راه کاروان‌روی قدیمی دوران اسلامی قرار دارد، برای فهم و درک اهمیت این دشت بسیار مهم است. ... این راه ظاهراً در دوره مس و سنگ جدید و در هزاره اول قبل از میلاد نیز نقش داشته است» (زاگارل، ۱۳۸۷، ص. ۳۱).

۴-۱-۱. بافت سنتی

دلایل و مستندات، همه بر وجود هسته مرکزی شهرکرد را در قبل از اسلام تقویت دلالت می‌کند. اجزای این سکونت‌گاه در ذیل آمده است: محل آن حوالی میدان فردوسی کنونی تا نزدیک امامزاده و تا بلوار خواجه نصیر فعلی بوده است. این نقطه تلاقی راه جنوب و شمال و شرق و غرب است. نزدیکی به کوه، یکی از پارامترهای سکونت‌گاهی است. ... از نظر دید و منظر، مسلط بر تمام دشت است. حوالی امامزاده کنونی، چشمه‌ای بوده به نام چشمه کرد، که از نظر ساکنین مقدس و در کنارش مراسم آیینی برگزار می‌کردند و تا اوایل حکومت قاجاریه، آب داشته است. ... گفتنی است که بیشتر سکونت‌گاه‌ها در هنگام شکل‌گیری، دارای جاذبه مرکزی بوده‌اند، مانند زیارتگاه، بازار، مکان‌های باستانی و مکان‌های سیاحتی که دارای چشمه و جاذبه طبیعی بوده‌اند.

تجمع قلعه‌های پراکنده در حوالی امامزاده، مرهون امامزادگان و سه قلعه قبلی که وجود داشته و همچنین چشمه کرد که در کنارش مراسم آیینی برگزار می‌شده است، مانند (قربانی کردن، آش پختن، آب‌تنی کردن برای شفا) و بازار روبه‌رشد اطراف امامزاده بوده است (مظهری، ۱۳۹۶، صص. ۱۰۸ - ۱۱۰). «براساس اسناد و مدارک فرهنگی موجود، مسجد امام صادق معروف به مسجد اتابکان فارس، در دوره حکمرانی اتابکان ساخته شده است که به‌دلیل قرار گرفتن در محوریت بافت قدیم محله و همجواری با بقعه امامزادگان دو معصوم (حلیمه و حکیمه خاتون (س))، محل قدیم آتشکده شهرکرد، آسیاب، کارخانه روغن‌کشی و بازارچه سنتی، از آن زمان به شهرت و اعتبار رسیده است» (حیدری‌پور، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۹).

۲-۱-۴. معرفی امامزادگان دو خاتون شهرکرد

در کتاب *مرآة البلد/ان ناصری* درباره قریه‌های شهرکرد از جمله قریه دهکرد چنین آمده است: عمارت‌های خیلی معتبر در این قریه هست. ... دو امامزاده دارد حکیمه خاتون و حلیمه خاتون (مظهری، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۶). درمورد چگونگی سکنی‌گزینی و ارتحال ایشان در شهرکرد لازم است اندکی از این سیر تاریخی بیان شود.

پس از زمان مأمون عباسی و تشریف‌فرمایی امام رضا (ع) به ایران برای ولایتعهدی، در مسیر حرکت ایشان از مدینه به سمت مرو و سناباد، برخی از اهل بیت ایشان در مکان‌های مسیر مذکور یا اطراف آن سکنی گزیده و بعدها فوت کرده و مکان‌های دفن ایشان، مأمون و ملجأ مردم شده‌اند. از جمله خاندان ایشان، دو خواهر به نام‌های حلیمه خاتون و حکیمه خاتون از نوادگان امام موسی کاظم (ع) هستند. این امامزادگان پس از زندگی در شهرکرد، وفات یافته و در همین مکان مدفون شده‌اند. سنگ مزارهای ایشان، مدت‌ها بعد، توسط کشاورزان و به‌هنگام شخم‌زنی یافت شده‌اند و سپس بنای یادبودی

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

برای ایشان در محل کنونی که مکان اصلی دفن ایشان بوده، ساخته شده است. در روایتی دیگر نیز گفته شده است: به هنگام غروب، روشنایی سه شمع بر روی تپه‌ای مشاهده می‌شده و پس از کاوش آن مکان برای یافتن دلیل روشنایی، سنگ‌های مزارها یافت شده‌اند.

ارادتمندان خاندان پاک پیامبر اکرم (ص) برای نشان دادن دل‌سپردگی خود، تلاش در خدمت به ایشان را داشته‌اند که از جمله خادمی این بزرگواران است. بیشتر متولیان و خادمان این دو بزرگوار، از سادات بودند که آخرین ایشان، آقا سید یوسف آل رسول و حاج آقا رحیم آل معصوم دهکردی بوده‌اند و پس از ایشان سایر افراد مرتبط با دستگاه‌های متولی، این امر را بر عهده گرفتند.

۴-۱-۲-۱. آشنایی با بنای امامزاده

ساخت بنای کنونی امامزاده از قرن سوم به بعد شروع شد، زیرا حکومت عباسیان نسبت به شیعیان مواضع سختگیرانه‌ای داشت و ساخت بناهای مذهبی و برگزاری مراسم مخصوص شیعیان از جمله عزاداری امام حسین (ع) در زمان آل بویه رواج یافت. پس از فتح بغداد توسط عضدالدوله و معزالدوله، با توجه به اینکه ایشان شیعه مذهب بودند، مراسم بزرگداشت ائمه معصومین را در بغداد و سپس سراسر کشورهای اسلامی تابع حکومت عباسیان، برگزار کردند. از این رو، مزارهای امامان و امامزادگان نیز در همین دوران دیلمیان مورد توجه قرار گرفته و ساخته یا بازسازی شد. درمورد این گونه بناها و تعمیرات دوره‌ای آن، ردپای دوران تیموری، صفوی، افشار، زند، قاجار، پهلوی تا دوران معاصر دیده می‌شود. جدی‌ترین دستور جهت بازسازی بقعه‌های امامزادگان دو خاتون شهرکرد مربوط به دوره قاجار و زمانی است که فتح‌علی‌شاه به شهرکرد سفر کرده بوده است. وی دستور تعمیر امامزاده را صادر کرد. پس از آن در دوران پهلوی نیز تعمیراتی

صورت گرفت. البته در این زمان، بر روی نقاشی‌های دیواری امامزاده که صحنه‌هایی از زندگی ائمه بزرگوار مانند: قیام امام حسین (ع) یا شهادت امام رضا (ع) با انگور و ... بود و بیشتر در تالار و اتاق‌های کنار بقعه قرار داشتند و به علت بارندگی دچار تغییر رنگ و ریزش شده بود، گچ کشیده شد.

گنبد اولیه بنای امامزاده بسیار بزرگ بوده، به گونه‌ای که گفته می‌شود از کوه‌های شاه‌منظر یا جهان‌بین نیز قابل مشاهده بوده است. در دوران پهلوی، گنبد کنونی ساخته شد و در بنای آن از علم عزاداری معروف به خانواده‌های مردانیان و کبیری که به لحاظ بلندی و قطوری دیگر امکان گردش در خیابان‌های برق‌کشی شده شهر را نداشت، استفاده شد. مدت‌ها پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، یک گنبد فلزی بزرگ بر روی گنبد آجری قبلی نصب شد که هیچ سنخیتی از لحاظ بصری، تاریخی و کارماده با بنا نداشت. از سوی دیگر، سنگینی گنبد، احتمال تخریب گنبد قبلی و سقف بنا را به وجود آورده بود. نکته دیگر، عدم تطابق گنبد مذکور با اقلیم سرد و کوهستانی شهرکرد بود که به هنگام زمستان و ایجاد بخارهای ناشی از آب شدن برف‌ها، زمینه ایجاد فضایی مرطوب و نمناک بین دو لایه گنبد و صدمه زدن به نقاشی‌ها و تزیینات درون گنبد و امامزاده را فراهم می‌کرد. از این‌رو برخی از دلسوزان میراث فرهنگی، اعتراض خود را به مسئولان منتقل کرده و با همت و پیگیری شادروان اردشیر محمدیان جانباز دفاع مقدس، گنبد مذکور از روی گنبد قبلی برداشته و بر روی بنای مدرسه امامیه نصب شد.

از بناهایی که به رایگان در تعمیر این بنا در دوران پهلوی نقش داشتند، می‌توان به شادروان استاد اسدالله بهمن پدر دکتر عبدالجواد بهمن و ... اشاره کرد. بخشی از مخارج هم توسط خیرانی از جمله: شادروان قربانعلی مظفری و انانی که در آن زمان، در

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

کسوت پلیس، خدمت می‌کرد، نام برد. بیشتر نقاشی‌ها و گچ‌کاری‌های امامزاده توسط شادروان آقا سید محسن حشمت دهکردی پدربزرگ خانم پروین حشمت، بانوی آبرنگ ایران کشیده شد. ایشان همچنین، در سنگ‌تراشی و خوشنویسی استاد بود. یک قرآن ۳۰ پاره به خط ایشان با جلد‌های چرمی قرمز رنگ در مسجد اتابکان تا چند سال اخیر به یادگار مانده بود که متأسفانه دیگر اثری از آن‌ها نیست. نقاش دیگر، آقا سید حاجی امینی دهکردی بود که به‌ویژه در ترسیم حیوانات تبحر داشت. بیشتر کتیبه‌نگاری‌ها و سنگ‌نوشته‌ها توسط سید مصطفی نبوی که از خوشنویسان متبحر آن زمان بودند، انجام شده است. اشعار نیز توسط آقا یوسف ضیاء دهکردی سروده شده‌اند.

آخرین تعمیرات بنیادین، در زمان امام جمعه محبوب شهرکرد، میر سید محمد پدر حاج آقا مصطفی السید از علما و فضایی دوران قاجار بوده است. درون حیاط امامزاده قبور بزرگان و افراد تأثیرگذاری چون: ملا ابراهیم جد بزرگوار خاندان آل ابراهیم و آیت‌الله العظمی سید ابوالقاسم نجفی دهکردی که از عرفا و فضایی دوران قاجار بود و مزار آیت‌الله شهید آقا جلال بت‌شکن جد بزرگوار خاندان جلالی و بت‌شکن که در سال ۱۳۰۶ به علت تحریک عده‌ای به شهادت رسید و شادروان حاج محمد زیرک‌زاده که اولین مدیر مدرسه بختیاری دهکرد بود وجود داشت که مورد آخر پس از تعمیراتی که پس از انقلاب در صحن و حجره‌ها انجام شد، مشاهده نمی‌شود.

یکی دیگر از بخش‌های امامزاده، موزه بوده که در سال ۱۳۵۵ به‌همت نورالله کبیری و با همراهی شادروان اسدالله خندان و سید طاهر علوی راه‌اندازی شد و به‌عنوان اولین موزه استان شناخته می‌شود. در این مکان، تمام اشیای قیمتی موجود در امامزاده اعم از: پارچه، شمعدان، قلمدان، ابزار جنگی چون: شمشیر و خنجر، کتب دینی دست‌نویس و ... همراه با اشیای عتیقه‌ای که از مردم فرهنگ‌دوست جمع‌آوری یا توسط خود ایشان

اهدا شده بود، درون قفسه‌هایی که به همین منظور تهیه و نصب شده بود، قرار گرفته بودند. متأسفانه در سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۰ بدون هماهنگی و اطلاع بانی اولیه و به‌بهانه تأمین هزینه‌های تعمیر امامزاده، اشیای موجود در موزه به‌فروش رسیده‌اند.

۴-۱-۲. نمونه‌ای از کرامات امامزادگان

در میان افراد سال‌خورده برای بیان پشتیبانی از مظلوم و حامی و پناهگاه ستم‌دیدگان، چنین بیان می‌شود که: دختری به‌نام «زرافشان» از طایفه نجارهای شهرکرد که به‌علت حضور در کلاس درس و مکتب‌خانه و عدم حضور بر سر کار قالی‌بافی، با نامادری خود دچار اختلاف شده بود، به حالت قهر از دست وی فرار کرده، از دیوار و سقف خانه همسایه امامزادگان گذشته و وارد فضای مربوط به دفن امامزادگان می‌شود. سپس با التماس از این دو بزرگوار یاری و مدد می‌طلبد و می‌گوید: بی‌بی‌ها مرا دریابید و چون سراسیمه بوده، گفته‌اند در صندوق ضریح شکافته می‌شود، زمین دهان باز می‌کند و او را در خود فرو می‌برد و او را دیگر نمی‌یابند و تنها بخشی از روسری زرد رنگ وی از زمین بیرون می‌ماند که به نیت تبرک توسط مردم حاضر در امامزاده، قطعه قطعه شده و از مکان خارج شده است. سال‌ها بعد، یکی از مریدان امامزاده به‌نام «آقا سید یوسف آل رسول»^{۱۱} که فرد محترمی بوده و افتخار خادمی این دو بزرگوار را داشته، از امامزادگان خواهش می‌کند که اجازه دهید من بر سر مزارهای مبارکتان آمده و اگر رخصت دهید شما دو بزرگوار را دیدار کنم. در همین حال، دو امامزاده با روسری بلند و موهای مشکی و زن دیگر با موهای سفید و چراغ مرکبی به دست ظاهر می‌شوند و یک مرتبه به دور ضریح می‌چرخند و به یک‌باره در زمین فرو می‌روند. به نظر رسیده با توجه به اینکه چندین سال از ناپدید شدن زرافشان گذشته بوده، آثار سپیدی مو بر

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

وی آشکار بوده ولی آن دو بانوی بزرگوار چون از ذریه پاک خاندان رسول اکرم (ص) بوده‌اند، نشانه‌های پیری بر آن‌ها عارض نشده است. سپس مرید محترم، این واقعه را بازگو و اعلام می‌کند که زرافشان را در قامت خادمی امامزادگان مشاهده کرده است.^{۱۲}

۳-۲-۱-۴. برگزاری آیین‌ها در امامزاده

مردم دین‌دار استان چهارمحال و بختیاری و شهرکرد، به‌ویژه بانوان، ارادت زیادی به امامزادگان دارند و به‌قصد زیارت و حاجت‌خواهی، مراسمی را به مناسبت‌های ملی و مذهبی در این مکان اجرا می‌کنند که از هر مورد یک نمونه بیان می‌شود:

الف) مراسم مربوط به ماه مبارک رمضان: در کنار آداب و مراسم مذهبی اصلی مانند نماز گزاردن، دعا خواندن و ...، انجام برخی امور مربوط به حاجت‌خواهی و ادای نذر در این مکان انجام می‌پذیرد، برای مثال: یکی از مقدمات پخت آش نذری مربوط به عید فطر، به اصطلاح «گرداندن نخود»های مربوط به آن است. به این منظور و متناسب با نذر که می‌تواند به نیت ۱۲ امام (ع) یا ۵ تن باشد؛ تعداد نخودها شمارش می‌شوند، برای مثال برای آش ۵ تن، ۶۰۰ نخود تهیه می‌شد. یعنی به ازای هر یک از ۵ تن آل عبا (ع)، ۱۰۰ نخود و ۱۰۰ تای دیگر برای شمارش تعداد دوره‌های مربوط به خواندن ذکر لا اله الا الله در نظر گرفته می‌شد. کیسه‌ای نیز به همین منظور در نظر گرفته می‌شد که معمولاً پارچه آن از اماکن زیارتی تهیه شده بود. پس از پایان هر دور ذکر خواندن به نخودها، یک نخود در کیسه قرار داده می‌شد و هنگامی که نخودهای درون کیسه به ۱۰۰ عدد رسید، کار نخودگردانی به پایان می‌رسد و مهبای پختن آش می‌شوند.

یکی از روزهای خاص ماه مبارک رمضان در شهرکرد، بیست و هفتم است که آیین خاصی دارد و مردم معتقدند، سالروز ازدواج حضرت علی (ع) و حضرت فاطمه (س) است. در این روز، خانواده داماد برای عروس، هدایایی تهیه کرده و می‌برد و یکی از لازمه‌های همراهی با هدایا، تهیه نان سنتی به نام کاکولی است و معمولاً برای تبرک، تعدادی از آن‌ها را قبل از بردن به خانه عروس، به امامزاده می‌آورند و تعدادی را نیز بین مردم حاضر در مکان، توزیع می‌کنند. برخی معتقدند چنانچه از کاکولی‌های آن روز برای زندانیان ببرند، حتماً آزاد خواهند شد و برخی افرادی که عزیزانی در بند دارند، به امامزاده مراجعه می‌کنند یا از کاکولی‌هایی که توزیع می‌شوند برای فرد مورد نظر می‌برند یا خودشان اقدام به پخت می‌کنند و پس از تبرک، آن را به نیت آزادسازی فرد دریند، می‌برند.

یکی دیگر از اعمال این روز، «تعویض حنا» است. در این روز، دو نوع حنا به نام‌های «حنای مراد» و «حنای اولاد» توزیع و تعویض می‌شود. حنای مراد مربوط به هر حاجتی است و افراد حاجتمند، کیسه‌ای حنا همراه با یک قاشق به امامزاده می‌آورند و با فرد دیگری که ایشان هم حنای مراد دارد؛ به میزان یک قاشق، حنای یکدیگر را تعویض می‌کنند. این رویه درمورد حنای اولاد هم انجام می‌شود. سپس حناها را بر روی موی سر، ناخن انگشتان دست و پا و یا کل بدن به‌غیر از صورت می‌گذارند.

ب) مراسم مربوط به عید نوروز: به‌جز زیارت امامزادگان (س) هنگام و پس از تحویل سال نو و همراه کردن کودکانی که پوشاک نو خود را پوشیده بودند، آیین‌های دیگری در مراسم پیشواز عید نوروز برگزار می‌شود. یکی از آن‌ها، تقاضای نگارش دعای تحویل سال (یا مقلب القلوب والابصار ...) توسط سادات گرامی حاضر در امامزاده بوده که معمولاً با خط خوش و رنگی طلایی که از زعفران به‌دست آمده بر

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

برگ کاغذی نوشته‌شده و به دست متقاضی داده می‌شد. دعای نوشته‌شده زرین را نیز در تنگ شیشه‌ای یا بلور پر از آب انداخته و تا ۱۳ نوروز، این برگ به‌عنوان تبرک در تنگ آب، جلوه‌گری می‌کند. مراسم خاص دیگر، آیین چراغ‌بران است که در این مقاله به آن پرداخته می‌شود.

۲-۴. جایگاه آتش و نور در میان مردم شهرکرد با تأکید بر آیین چراغ‌بران

آتش و نور در میان مردم ایران، جایگاه ارزشمند و والا داشته و مردم استان چهارمحال و بختیاری از این قاعده مستثنی نیستند. آنچه ویژگی خاصی به این پدیده در میان مردم شهرکرد داده، تداوم برخی آیین‌های مربوطه در میان مسلمانان و در قالبی نو و یگانه با محوریت اسلام است. در بخش حاضر، پس از تبیین جایگاه نور در گفتارهای مردم و واژه و عبارت «چراغ‌بران/ چراغ‌برون»، آیین مذکور بیان می‌شود.

۱-۲-۴. جایگاه نور در اشارات و سوگندهای مردم استان چهارمحال و بختیاری

یکی از مواردی که برای تصدیق گفتار به‌کار می‌رود، قَسَم خوردن است. سوگند به پدیده‌های طبیعت از زمان ایران باستان در میان مردم رواج داشته‌است. خداوند در قرآن کریم چندین بار به مواردی سوگند یاد کرده که این موضوع از چند باب دارای اهمیت است. یکی از جهت اهمیت موضوع و دیگری اهمیت آن چیزی که به آن سوگند یاد شده است. ازجمله مواردی که خداوند به آن‌ها سوگند یاد کرده است، ماه، ستارگان و خورشید^{۱۳} هستند و در مواقعی سوگندها به نور بازتابش شده از آن‌ها بر می‌گردد و اهمیت جایگاه نور را هویدا می‌سازد. این موضوع در فرهنگ و آداب و رسوم مردم استان چهارمحال و بختیاری رسوخ کرده است و برای مثال از عباراتی چون: به این شاه

چراغ، به این سو^{۱۴}ی چراغ، به این تیغه^{۱۵}، به این اجاق^{۱۶} و ... جهت سوگند دادن استفاده می‌شود. در این زمینه، فرد مورد نظر برای صدق کلام خود، به نور یا شعله چراغ نگاه کرده و به آن سوگند می‌خورد و می‌گوید: به این شاه چراغ^{۱۷} قسم ... و بعد تا انجام کار مورد نظر یا ترک آن، به این سوگند پای‌بند می‌ماند و بدین گونه مسائل و اختلافات مابین افراد با اتیان سوگند به نور چراغ، بدون مراجعه به مراجع قانونی ذیربط حل و فصل شده و زندگی در سایه تعهد و پای‌بندی به کلام، باورها و مقدسات، با آسودگی و آرامش سپری می‌شود» (مصاحبه حضوری با کبیری، ۱۴۰۳).

۲-۲-۴. واژه‌شناسی واژه (چراغ‌برون / چراغ‌برون)

واژه چراغ برون، ساده‌سازی شده و تغییر شکل یافته واژه چراغ‌بران بوده و مرکب است از: اسم (چراغ) + بن مضارع (بر) + ان (وند انجام دادن کار) و درمجموع به معنای عمل حمل چراغ است. در واژه‌های فارسی، آنجایی که واژه به (ان) ختم می‌شود، معمولاً به (ون) تغییر می‌کند. این حالت در گویش شهرکردی بسیار به چشم می‌خورد. مشابه این واژه در گویش شهرکردی، خومچه‌برون و جازبرون است که به معنای حمل همراه با دقت و مراقبت وسیله یا وسایلی است که می‌توانند درون محفظه‌ای باشند و معمولاً در اجرای مراسم شادی کاربرد دارند.

خوم (خون): خوان، سفره، طبق که در مراسم شادی مانند عقد و عروسی و ختنه‌سوران استفاده می‌شود. خومچه (خونچه): خوان‌چه، خوان کوچک. به مراسمی که در آن خومچه (خونچه) حاوی اشیاء و ملزومات جشن را حمل کرده و به محل مورد نظر می‌برند؛ خومچه‌برون (خونچه‌برون) می‌گویند. نظیر این واژه، جازبرون (جاهاز برون) است. در این مراسم نیز جهیزیۀ عروس را پس از لیست‌برداری که به آن سیاهه می‌گویند، به خانه داماد برده و شروع به چیدن می‌کنند و خانواده داماد نیز همه فامیل

واکاوای جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

خانواده عروس را که در این مراسم شرکت دارند، به شام دعوت می‌کنند. مشابه واژگان مذکور در گویش مردم شهرستان‌های جنوبی استان فارس کاربرد دارد که از آن جمله می‌توان به (حنا برون) و (لک برون) به معنای بردن پارچه به قصد هدیه برای عروس، اشاره کرد.

واژه دیگر، «عروس برون» است که به مراسمی گفته می‌شود که خانواده داماد برای بردن عروس به خانه بخت، همراه با رقص و پای‌کوبی به خانه پدر عروس می‌آیند و او را با عزت و احترام سوار خودروی زینت‌یافته می‌کنند و به سمت خانه عروس و داماد می‌برند. در این مسیر، مراسم دیگری نیز اجرا می‌شود از جمله: گردش در خیابان‌های شهر و همراهی محفل‌های عروسی، سه بار گردش دور مسجد اتابکان به نیت چرخش دور امامزادگان که به همین عنوان نیز معروف است و می‌گویند «عروس را بردند دور امامزاده بگردانند» و سپس رفتن و رسیدن به منزل داماد. در این هنگام، داماد عروس را با احترام از ماشین پیاده می‌کند و در حالی که خواهر داماد، آینه را جلوی ایشان گرفته و گوسفندی جلوی پای عروس قربانی شده و گوشه کفش عروس با خون آن آغشته شده است، سه دور به اطراف آتش افروخته شده جلوی خانه بخت، می‌چرخانند و سپس وارد خانه می‌شوند و در جایگاهی که معمولاً بر دیوار آن قالی دستباف یا مخمل‌های کاشان آویخته شده است و به اصطلاح (تخت) گفته می‌شود، می‌نشینند و به جشن و پای‌کوبی پرداخته، بقیه مراسم را اجرا می‌کنند. چراغ برون نیز به معنای اجرای مراسم حمل با عزت و احترام چراغ توسط فرد یا افراد است؛ به گونه‌ای که گزندی به شعله چراغ وارد نشود و تا لحظه آخر از آن مراقبت و مواظبت و پاس داشته شود.

۳-۲-۴. تجلی پیوند ملیت با مذهب با محوریت نور در آیین چراغ‌بران شهرکرد

باورها از اقلیمی به اقلیم دیگر راه می‌یابند، با آیین‌ها و عقاید اساطیری آنان در می‌آمیزند و صورتی تازه به خود می‌گیرند. بعضی از باورها دامنه گسترده‌ای دارند و در اغلب فرهنگ‌ها دیده می‌شوند و در حقایقی ریشه دارند که میان ملل به اسطوره مبدل شده‌اند. برای شناخت هر ملتی باید آداب و رسوم و اعتقادات آن‌ها را مورد بررسی قرار داد. شناخت رسم و رسوم، یک منطقه را دارای شناسنامه می‌کند (غلامرضایی کهن و سعیدی، ۱۳۹۷، ص. ۴). همچنین اسطوره‌ها در زندگی روزمره مردم و در آیین‌ها و جشن‌هایی که به پامی دارند، نقش پررنگی دارند. یکی از این موارد که می‌توان به آن با دید خوشنامی (برند سازی) برای یک منطقه نگریست، آیین چراغ‌بران است. این آیین از منظر پیوند بین دیدگاه‌های دینی و مذهبی پیش و پس از اسلام با تأکید بر جایگاه آتش و نور که مورد تأکید مقاله حاضر است، اهمیت دارد. چراکه توجه به آتش و جلوه بارز آن، نور، در ایران قدمتی دیرینه دارد و به آیین زرتشتی و چه بسا پیش از آن بر می‌گردد. به گونه‌ای که آن را یکی از تجلیات حضرت حق می‌دانند. این دیدگاه در دوران اسلامی نیز تداوم می‌یابد و در سراسر زندگی مردم خود را عرضه می‌کند. اما تداوم یک سنت کهن ایران باستان با محوریت آتش و نور در میان مسلمانان، تنها در آیین چراغ‌بران شهرکرد مشاهده می‌شود.

یکی از این آیین‌های مرتبط با مبحث نور، آیین چراغ‌بران است که موضوع مقاله حاضر است.

در این مراسم، مردم از پیر و جوان و زن و مرد، چراغ‌های فتیله‌دار یا گرد سوز (نفت‌سوز، پیه‌سوز و ...) یا چراغ‌های زنبوری (معروف به چراغ توری یا تیریک) و چراغ‌های معروف به مَرگَبی را پَسین‌گاه (عصر) و یا اوایل شب عید به محل امامزادگان (س) می‌برند. افرادی هم که فرصت تهیه چراغ ندارند، شمع خاموش را

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

همراه خود نزد خادم و مرید امامزادگان که از خاندان سادات و سلاله جلیل‌القدر پیامبر بزرگوار اسلام (ص) بوده و هستند، می‌برند و تقاضای روشن کردن چراغ و یا شمع را از ایشان می‌نمایند. وی نیز چراغ یا شمع را با کبریت روشن می‌کند و به دست صاحبش می‌دهد. کسی که چراغ را آورده، از شعله محافظت می‌کند تا خاموش نشود و آن را به مکان مورد نظر اعم از خانه، دکان، اتاق و ... و محلی که سفره هفت‌سین قرار دارد، می‌برد. این چراغ یا شمع، به صورت روشن باقی می‌ماند و می‌سوزد تا زمانی که سوختش تمام شود. گاهی تا یک روز یا بیشتر پس از تحویل سال نیز این روند ادامه دارد، زیرا مردم شهرکرد اعتقاد دارند شعله باید خودش خاموش شود و کسی حق خاموش کردن آن را ندارد و اگر برخلاف آن اتفاق افتد، آن را بدشگون می‌دانند (کبیری، ۱۴۰۳).

تقاضای روشن کردن چراغ توسط مردم عام که از خاندان پیامبر اکرم (ص) نیستند، انجام می‌شود و سادات، خودشن اقدام به روشن کردن چراغ‌های منزلشان می‌کنند. نکته مهم و جالب توجه این است که نیاکان ما با پیوند زیبای بین آیین‌های پیش و پس از اسلام، برخی از آن‌ها را که مشترکاتی با دین مبین اسلام داشته‌اند، در قالبی جدید و با شیوه‌ای ترکیبی و تلفیقی ارائه داده و با این کار، ضمن ایجاد پیوستگی فرهنگی، زمینه ماندگاری آن‌ها را فراهم آورده‌اند. به گونه‌ای که این آیین پس از هزاران سال، با تغییراتی اندک ولی با حفظ کلیت تقدس و احترام به نور به‌عنوان جلوه‌ای از جمال حضرت حق، همچنان به زیست خود ادامه می‌دهد.^{۱۸}

تصاویر ۲ و ۳: آیین چراغ‌بران، نوروز ۱۴۰۳، منبع: نگارنده

Pictures 2 and 3: The ceremony of cheragh baroon, Nowruz 1403,
Source: The Author

۵. نتیجه

یکی از موضوعاتی که می‌تواند قدمت، اصالت و ریشه‌دار بودن باورهای کهن مردم یک سرزمین را به نمایش بگذارد، برگزاری آیین‌ها و سنت‌ها در زمان‌های خاص است. مورد قابل تأمل دیگر، سیالیت و چرخش تفکرات و اندیشه‌های والایی است که گاه خود را در قالب یک سنت نشان می‌دهند. با توجه به بررسی‌های انجام‌شده، پیوستگی فرهنگی میان آیین‌های ملی و مذهبی مشخص شد و می‌توان گفت آیین چراغ‌بران، آیینی باستانی و کهن است که جزئی از مراسم به پیشواز رفتن نوروز در شهرکرد است که پیشینه‌ای چند هزار ساله دارد و ارتباط ناگسستنی ملیت و مذهب را با محوریت نور در قالبی نوآورانه به منصه‌ ظهور رسانده است. شاید بتوان این ادعا را داشت که در هیچ تمدنی جز ایران، تا این حد پیوند بین اسطوره و مذهب وجود نداشته و ندارد. در آیین چراغ‌بران امامزاده دو خاتون شهرکرد که در آخرین پسین گاه سال برگزار می‌شود، مردم

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

اقدام به روشن کردن چراغ توسط یکی از سادات جلیل‌القدر کرده و آن را به منزل می‌برند. در بررسی‌های به‌عمل آمده، تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در مراسم و باورهای مردم ایران با ساکنان شهرکرد با محوریت آتش و نور در جنبه‌های مادی و معنوی شناسایی شده که یگانگی این آیین را به نمایش می‌گذارد.

حضور آتش در آیین‌های ایرانی به‌ویژه در جشن‌های مربوط به سال نو نقاط اشتراک و افتراقی با آیین چراغ‌بران دارد. در آستانه فرارسیدن نوروز در ایران، تنها یک جشن برگزار می‌شود که آتش در آن حضور دارد و آن مراسم چهارشنبه‌سوری است، ولی در شهرکرد، آیین چراغ‌بران نیز برگزار می‌شود.

همچنین آیین مذکور، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با جشن باستانی و کهن آذرگان دارد. در هر دو آیین، از باب ستایش و بزرگداشت نور و صاحب آن، آتش به خانه برده می‌شود و هر دو جزئی از مراسم جشن هستند. نکته دیگر اینکه در جشن آذرگان، هر خانواده‌ای از آتشکده اخگر می‌گرفته و در آیین چراغ‌بران، این آتش از امامزاده گرفته می‌شود. همچنین، جشن آذرگان در آغاز زمستان برگزار می‌شده، ولی آیین مورد بررسی، در پایان زمستان و آغاز بهار اجرا می‌شده است.

از لحاظ معنایی اشتراکاتی که در زمینه جایگاه نور با آنچه در باور مردم شهرکرد است وجود دارد که از گذشته تا حال بدین‌گونه بوده‌اند: در دین زرتشتی، آتش، یادآور فروغ رحمانی بوده، بر تقدس و لزوم تیمار و نگهداری آن تأکید شده و این موضوع دقیقاً در مراقبت از شعله چراغ تا پایان سوخت آن در مراسم چراغ‌بران وجود دارد. در این دین، خداوند نور کل است. پس هر فروغی، پرتویی از نور الهی است. با دیدگاه زروانی نیز آتش مانند عناصر دیگر حیات، در حال تسبیح خداوند است و فرد، به

ماورای انسان و جاودانگی هدایت می‌شود. در عقاید گنوسی نیز آتش به عنوان نشانه معرفت به حقیقت، زهد و امساک در دنیا تلقی می‌شود.

نقطه اوج توجه به آتش و نور در دین مبین اسلام است. عرفا و اندیشمندان ایرانی مسلمان، به‌طور جدی به این مبحث پرداخته‌اند و حتی رساله‌هایی به نام‌های ناریه و نوریه در این زمینه وجود دارد. علاءالدوله سمنانی، شعله‌های آتش را نشانه عبور و غلبه سالک بر عنصر آتش وجود خود می‌داند. از نظر سهروردی نیز نورالانوار، حقیقت الهی است.

خداوند باری تعالی، در متون اسلامی، آتش را نعمت بزرگ برمی‌شمرد و سوره‌ای به نام نور در قرآن آورده و در آیه ۳۵ آن، خود را نور آسمان‌ها و زمین معرفی می‌کند. نور از کلمات پرتکرار در قرآن کریم است که کاربردهای بسیاری از جمله هدایت‌گری مسلمان را دارد.

نکته جالب توجه و شباهت زیاد مثل‌ها در این آیه با آیین چراغ‌بران است. در آیه مذکور، مثل نور خدا چون چراغدان، چراغ در میان شیشه و شیشه چون ستاره‌ای تابان بیان شده و درنهایت، هدایت انسان‌ها توسط نور خدا و به خواست او انجام می‌شود. در یک کلام می‌توان فلسفه وجودی، جایگاه چراغ و آیین چراغ‌بران و عینیت بخشیدن به آیه‌ای از قرآن کریم در قالب یک آیین را نشان داد.

قرائتی در تفسیر همین آیه، علاوه بر برشمردن مصادیق مادی نور، آن را دارای جنبه‌ای معنوی بیان می‌کند و مواردی چون: قرآن، علم، عقل، ایمان، هدایت، اسلام، پیامبر (ص) و امامان (ع) را نور می‌داند. آیه‌الله طباطبایی نیز در تفسیر آیه مذکور، خدای تعالی را کامل‌ترین مصداق نور معرفی می‌کند.

واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری

با بیان مقوله‌های مذکور، ضمن تأکید بر وجود خیر و برکت برای استان و این شهر، به‌واسطه حضور این امامزادگان محترم و صاحب کرامت، بر این نکته تأکید می‌شود که در آیین چراغ‌بران، مردم مسلمان شهرکرد در پسین آخرین روز سال برای دریافت نور، روانه نورانی‌ترین منطقه شهر که محل دفن امامزادگان حلیمه و حکیمه خاتون هستند، می‌شوند. حتی در کنار این کار، دعای تحویل سال را که با رنگ طلایی روی برگه‌ای نوشته می‌شود، دریافت می‌کنند و آن را در تنگ آب می‌اندازند و اینجاست که نور علی نور می‌شود. به نظر می‌رسد این خطه تنها نقطه‌ای از کشور است که در آن، مردم وجه نقدی می‌پردازند تا نور خریداری کنند و این نشان‌دهنده اوج پیشی گرفتن معنا بر ماده است. در این شهر، مردم با احترام به دین اسلام و مذهب تشیع، برای تقدس بخشیدن مضاعف به این آیین، کار افروختن شعله‌ها را به سادات جلیل‌القدر سپرده‌اند. کار پاسداشت از شعله نیز تا پایان یافتن سوخت وسیله روشنایی یا آب شدن شمع تداوم می‌یابد و این موضوع نیز برخلاف فرهنگ وارداتی غربی است که به هنگام جشن‌های تولد یا در مراسم عروسی، شمع‌ها را خاموش می‌کنند. در آیین چراغ‌بران، فرد حامل نور، با دقت از شعله محافظت می‌کند تا خاموش نشود، چراکه آن را بدشگون می‌دانند، زیرا همواره تلاش می‌شود تا نیروهای اهورایی بر اهریمن و نور بر تاریکی پیروز و حضور خدای تعالی به‌عنوان کامل‌ترین مصداق نور، هادی قلوب مؤمنان باشد.

پی‌نوشت‌ها

۱. کیش گنوسی درحقیقت تلفیقی بود از عقاید فلسفی و مذهبی اشراقی یونانی و هلنیزم و الهیات ایران و بابل و بین‌النهرین سوریه، که اگرچه آغاز آن به آخرین قرون قبل از مسیحیت می‌رسد، شکل‌گیری کامل و انتشار آن به قرون دوم و سوم میلادی برمی‌گردد. اساس کیش گنوسی مبتنی بر مکاشفه و اشراق و معرفت اشراقی و ثنویت مبدأ یعنی اعتقاد به دو اصل خیر و شر است (نقی‌زاده، ۱۳۸۳، ص. ۱۲۶). ظهور و بروز عقاید گنوسی در میان مسلمانان از اواخر قرن اول هجری آغاز

شد. احتمالاً یکی از راه‌های نفوذ اندیشه‌های گنوسی در میان مسلمانان، کیش مانویت بوده که از قرن سوم تا نهم میلادی از نواحی چین تا روم، نفوذ بسیار گسترده‌ای داشته است (تقی‌زاده، ۱۳۸۳، ص. ۲۲).

۲. «محراب»، همان «مهرابه» بوده که در معماری مسجد آمده و معنایی دیگر یافته است (مصاحبه با: خسروی، ۱۴۰۳).

3. Xoarangha

۴. البته فرهنگ مهر در کتاب *نگاهی نوین به آئینی کهن* معتقد است در اوستاهای جوان، مطالبی به مطالب اصیل افزوده شده است.

۵. ترجمه فراز: ای روشنی نور، ای روشنی ده نور، ای خالق نور و روشنی، ای تدبیرکننده نور، ای اندازه‌گیر نور، ای روشنی هر نور، ای روشنی پیش از هر نور، ای روشنی پس از هر نور، ای روشنی بالای هر نور، ای نوری که ماندش نوری نیست، منزهی تو، ای که معبودی جز تو نیست، فریاد فریاد، برهان ما را از آتش، ای پروردگار من.

۶. براساس نظر دینانی طبق نوشته‌های هرودوت، خود افلاطون در مورد نور، دانسته‌های خود را آموخته از ایرانیان می‌داند.

۷. پروتوتایپ یا نمونه ازلی، فرد یا فرد اعراف و اجلی باستانی است. واژه پروتوتایپ و آرکی تایپ را در زبان فارسی به «الگوی نخستین» و «نمونه نخستین»، «پیش‌نمون»، «نمونه آرمانی»، «کهن‌الگو»، «سرنمون»، «نمونه برین» و جز آن ترجمه کرده‌اند. این دو کلمه در مباحث گوناگونی گاهی در هم آمیخته و به یک معنی کاربرد یافته‌اند (محمدی، ۱۳۹۱، ص. ۹۷). آرکی تایپ‌ها در اسطوره‌ها، افسانه‌ها، آیین‌ها، مناسبت مذهبی اقوام مختلف، رؤیاها و خیال‌پردازی‌ها و آثار هنری (به‌ویژه آثار ادبی) نمود پیدا می‌کنند (داد، ۱۳۷۵، ص. ۲۰۳).

۸. پس از این بیت، شاعر با عبارت «خیلی خوب» مورد تفقد مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) قرار می‌گیرد.

۹. واژه «مسجد» به معنای عبادتگاه مسلمانان، از واژه «مزگت» که عبادتگاه ایرانیان پیش از اسلام بوده، گرفته شده و نشان‌دهنده دو مؤلفه است: یکی یکتاپرستی ایرانیان و دیگری، پیوست فرهنگی.

۱۰. ادامه شعر چنین است:

از رسالت سنت آزادگی دارد بیان
جوهر آزادگی را از حسین (ع) آموختیم
کوفه و بغداد و بابل عمق این جغرافیاست
زابل و بلخ و بخارا و سمرقند و خجند
وصل می جوید سرودم از نیستانگاه دل
هر که شناسد خدا راه خلق گوید کافر است
ما سخنگویان دعوای (دعوی های) کوچک نیستیم
فر ما فرهنگ ما در بایگانی جهان
شعر ما پرچم به دست آرش حماسه‌ها
موج می‌کوبد از این بحر و نمی‌تابد ز جا
سینه بومسلم و راز دل یعقوب لیث
از متاع زندگی جز سربلندی یاد نیست
خشم دارد همچو شمشیر برهنه کین ما

در عجم نام علی (ع) همسنگ با پیغمبر است
کربلا از دیدگاه اهل ایمان سنگر است
زور ذوالقرنین دارد از نشان خنجر است
ریشه اجدادی این قوم را راویگر است
رازهای همزبانی خود زبانی دیگر است
هر که خود شناسد از دیگر مرا کافرتر است
تا خیال سربداری‌های دیگر در سر است
از قد تاریخ بعضی نوبنا بالاتر است
شرح ما در شمس و مولانای عرفان پرور است
کشتی عصر تمدن های ما با لنگر است
راوی فرهنگ خونین، جامکان تا محشر است
سنت آبایی و شمشیر، ما را در بر است
نعره الله ما بر ضد باطل، اکبر است

۱۱. بر اساس اطلاعات مندرج بر روی سنگ یادبودی که در امامزاده نصب شده، ایشان در سال ۱۲۶۰ش به دنیا آمده و در روز دوشنبه ۲۷ مهر ۱۳۴۲ دعوت حق را لبیک گفته است. ایشان، جد بزرگوار و جلیل‌القدر خاندان آل‌رسول و ساعی است.

۱۲. این واقعه از زبان شادروان حاجیه خانم محمدیان که خود از طایفه نجارها بوده و در منزل موروثی خود که تنها ۴ تا ۵ متر با مکان امامزادگان فاصله داشته و خود از حافظان قرآن و بانوان باسواد شهر بوده و همچنین از سوی حاجیه خانم صدیقه کبیری نقل شده است.

۱۳. سوره شمس، سوره ضحی

۱۴. نور

۱۵. تیغه آفتاب یعنی پرتو و اشعه خورشید (مصاحبه با خسروی، ۱۴۰۳).

۱۶. اجاق را آستونه یا آستانه نیز می‌گویند و حتی داشتن یا نداشتن فرزند نیز به نوعی به اجاق تعبیر می‌شود. مثلاً کسی که دارای فرزند است، می‌گویند: اجاقش روشن است و کسی را که فرزند ندارد می‌گویند: اجاقش کور (خاموش) است (مصاحبه با خسروی، ۱۴۰۳).

۱۷. منظور از شاه چراغ در نظر ایشان، حضرت علی (ع) است.

۱۸. آیین‌هایی مشابه آیین مذکور، هنوز در برخی از نقاط جهان و ایران فرهنگی که فراتر از مرزهای سیاسی امروزی است، یعنی در برخی کشورها و شهرهای آسیای میانه مانند قفقاز با قوت و ضعف هنوز اجرا می‌شود که جای بسی خوشبختی دارد که این خرده‌فرهنگ ایرانی و اسلامی هنوز در گوشه‌هایی از این کره خاکی در شب عید نوروز جلوه‌گری کرده و بر بعضی آیین‌های ناپایدار دیگر فخر می‌فروشد که جای فخرفروشی هم دارد.

آیین دیگری مشابه آیین چراغ‌بران شهرکرد با عنوان رقص آتش در ویتنام نیز برگزار می‌شود. در این آیین «به مناسبت فرارسیدن بهار، مردم قوم زای روز اول سال نو، آن هم در ساعتی سعد این جشن را برپا می‌کنند. پس از افروختن آتش، ... روحانی مراسم، در ستایش ایزد آتش شعر می‌خواند و در دعایش خوشی، سعادت، سلامت و سالی خوب را با بارانی مناسب را برای همه آرزو می‌کند. آنگاه از ایزد آتش درخواست می‌کند که به مناسبت آغاز بهار، روشنی و گرما را به همه خانواده‌ها ببخشد و از او دعوت می‌کند تا در این جشن شرکت کند» (رستاد و نیکویخت، ۱۴۰۰، ص. ۲۳۱).

منابع

قرآن کریم

- افشار قزوین، ژ.، اردستانی رستمی، ح.، و زیرک، س. (۱۴۰۲). بررسی مقایسه چهار عنصر (آب، باد، خاک، آتش) در تفکرات و اندیشه‌های اسماعیلیه و فردوسی. *سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی*، ۱۶ (۱۲)، ۱۵-۲۹.
- بزی، ف.، و بلخاری قهی، ح. (۱۴۰۱). نمادشناسی رنگ در آثار سلطان محمد تبریزی براساس آراء عرفانی علاءالدوله سمنانی؛ نمونه موردی: نگاره‌های معراج پیامبر و بارگاه کیومرث. *شبک*، ۱ (۶)، ۱-۱۰.
- بهار، م. (۱۳۹۰). *ادیان آسیایی*. تهران: چشمه.
- تقی‌زاده، س.ح. (۱۳۸۳). *مقالات تقی‌زاده*. به کوشش ا. افشار، تهران: توس.
- حکمت، ن.، و حاجی‌زاده، م. (۱۳۹۱). نور در فلسفه سهروردی، فلسفی شناخت. *پژوهشنامه علوم انسانی*، ۶۶ (۱)، ۷-۲۵.

- واکاوی جایگاه نور در آیین‌های نوروزی... _____ فرانک کبیری
- حیدری‌پور. ا. (۱۳۹۳). عمارت‌های خانی (مستندنگاری قلعه‌های تاریخی استان چهارمحال و بختیاری)، اصفهان: معمارخانه باغ نظر.
- داد، س. (۱۳۷۵). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: رویداد.
- دادور، ن. (۱۳۹۳). اسطوره داوری ایزدی به وسیله آتش در شاهنامه. فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، ۲۴ (۱۰)، ۴۳-۶۵.
- دنمز، ش.، و ایروانی قدیم، ف. (۱۳۸۶). آیین آتش در کاپادوکیه. ترجمه ب. آجرلو. پیام باستان‌شناس، ۴ (۱۶)، ۶۰-۷۰.
- رستاد، ا.، نیکوبخت، ن.، و فونگ ووتی‌تانه (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی عنصر آتش در اساطیر ایران و ویتنام. ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی، ۶۲ (۱۷)، ۲۱۸-۲۲۱.
- رضی. ه. (۱۳۷۱). گاه‌شماری و جشن‌های ایران باستان. تهران: بهجت.
- زادسپر (۱۳۶۶)، گزیده‌های زادسپر. ترجمه م. راشد محصل. تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- زاگارل. آ. (۱۳۸۷). باستان‌شناسی پیش از تاریخ منطقه بختیاری. ترجمه ک. روستایی. تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، معاونت فرهنگی و ارتباطات، اداره کل امور فرهنگی.
- سمنانی. ع. (۱۳۶۹)، مصنفات فارسی علاءالدوله سمنانی. به‌اهتمام ن. مایل هروی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- سهروردی. ش. (۱۳۹۷). حکمت الاشراق. به کوشش ه. کرین. تهران: انستیتو ایران و فرانسه.
- صرفی، م. (۱۳۷۹ و ۱۳۸۰). آزمون آتش. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی کرمان، ۹، ۵۷-۳۱.
- صفا. ذ. (۱۳۱۳) جشن مهرگان. مهر، ۱۱ (۱)، ۹۱۰-۹۱۳.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۳، شماره ۶۳، مرداد و شهریور ۱۴۰۴

- طباطبایی، ز.، و عباسی، ز. (۱۳۹۵). تحلیل معنایی جلوه‌های بصری نور در تعامل حکمت خالده و معماری و شهرسازی ایرانی؛ نمونه موردی: محلات و خانه‌های ایرانی. مدیریت شهری، ۱۵ (۴۲)، ۸۷-۱۰۶.
- غلامرضایی کهن، ف.، و سعیدی، س. (۱۳۹۷). بررسی باورهای عامیانه در آیین ازدواج هرمزگان. اورمزد، ۴۳، ۲۲-۴۲.
- فروزانفر، ب. (۱۳۶۱). /حادث معنوی. تهران: امیرکبیر.
- قائم، ف. (۱۳۸۸). تحلیل نمادینگی عناصر خاک و باد در اساطیر و شاهنامه فردوسی براساس نقد اسطوره‌ای. ادب‌پژوهی، ۳ (۱۰)، ۵۷-۸۲.
- قرائتی، م. < sokhanrani.iranseda.ir >
- کبیری، ف. (۱۴۰۳). پیروزی نور بر تاریکی (مروری بر آیین چراغ‌بران در شهرکرد)، همایش ملی فرهنگ، ادبیات و هنر آیینی، پژوهشکده بختیاری‌شناسی دانشگاه شهرکرد. شهرکرد: دانشگاه شهرکرد.
- مولوی، ج. (۱۳۶۳). کلیات شمس. تصحیح و حواشی ب. فروزانفر. تهران: امیرکبیر.
- مولوی، ج. (۱۳۸۶). مثنوی. تصحیح ر. نیکلسون، به کوشش ک. دزفولیان. تهران: طلایه.
- نوروزی، م.، و حیدری، ع. (۱۴۰۳). تعامل فرهنگ ایرانی و اسلامی با استفاده از پیوند پروتوتایپ حضرت علی (ع) و رستم در سبک خراسانی و عراقی. سبک‌شناسی نظم و نشر فارسی، ۱۷ (۱۴)، ۲۰۷-۲۲۶.
- یاحقی، م.ج. (۱۳۶۹). فرهنگ /اساطیر، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی و سروش.

پست اینستاگرامی برنامه اقلیم هنر < (URL1): Maktabe. Eshq.asrar >

مصاحبه‌ها:

- خسروی، ر. (۱۴۰۳). استاد دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی و فعال فرهنگی.
- کبیری، ن. (۱۴۰۳). عضو انجمن میراث فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری و مدیر داخلی کانون وکلای استان.

References

The Holy Quran

- Afshar Qazvin, J., Ardestani Rostami, H., & Zirak, S. (2024). Comparing the four elements (water, wind, earth, fire) in the thoughts and ideas of Esmaeiliyeh and Ferdowsi. *The Stylistic of Persian Poem and Prose (bahar-e-adab)*, 16(12), 15-29.
- Bahar, M. (1996). *Asian religions*. Cheshmeh [In Persian].
- Bazzi, F., & Bolkhari-e-Qahi, H. (2023). Color symbolism in the works of Sultan Mohammad Tabrizi based on the mystical thoughts of Ala-ud-Dawlah Semnani; Case study: paintings of the prophet's ascension and the court of Kiyomars. *Shabak*, 8(6), 1-10. [In Persian].
- Daad, S. (1996). *Dictionary of literary terms*. Morvarid [In Persian].
- Daadvar, N. (2014). The myth of the Yazidi judgment by fire in the Shahnameh. *Mytho- Mystic Literature*, 34(10), 43-65. [In Persian].
- Doumlanmez, S., & Iravani Ghadim, F. (2007). Fire ritual in Cappadocia. *Payam-e Bastanshenas*, 4(16), 60-70. [In Persian].
- Forouzanfar, B. (1982). *Spiritual Hadiths*. Amir Kabir. [In Persian].
- Ghaemi, F., Yahaghi, M., & Poor Xhaleghi, M. (2010). An archetypical criticism of the symbolic aspect of the elements in mythology and Ferdowsi's Shâhnâmeh. *Adab pazhuhi*, 3(10), 57-82. [In Persian].
- Gholamrezaei Kohan, F., & Saeedi, S. (2018). A study of folk beliefs in Hormozgan marriage rituals. *Ourmazd*, 43, 22-42. [In Persian].
- Hekmat, N., & Hajizadeh, M. (2012). Light in Suhrawardi's philosophy. *Shinakht*, 5(1), 7-25. [In Persian].
- Heydaripour, E. (2014). *Khani mansions (documentation of historical castles of Chaharmahal and Bakhtiari province)*. Bagh-e-Nazar Architecture [In Persian].
- Kabiri, F. (2024). The triumph of light over darkness (A review of the Cheragh-baran ritual in Shahrekord). *National Conference on Culture, Literature and Ritual Art, Bakhtiari Studies Research Institute*, Shahrekord University. Shahrekord: Shahrekord University [In Persian].
- Norozi, M., & Heydari, A. (2024). Interaction of Iranian and Islamic culture using links prototype of Imam Ali (PBOH) and Rostam in Khorasanian and Iraqi style. *The Stylistic of Persian Poem and Prose (bahar-e-adab)*, 17(14), 207-226. [In Persian].
- Rashed-Mohassel, M. (trans.). (1987). *Zadisparam*. (1987). Unknown.

- Rastā d, E., Nikoubakht, N., & Vo Ti Thanh, P. (2021). Fire in Iranian and Vietnamese mythology: A comparative study. *Mytho- Mystic Literature*, 62(17), 211-228. [In Persian].
- Razi, H. (1992). *Chronology and ancient Iranian festivals with the religious ceremonies*. Behjat [In Persian].
- Rumi, J. (1984). *Generalities of Shams* (edited by B. Foroozanfar). Amir Kabir. [In Persian].
- Rumi, J. (1984). *Masnavi* (edited by R. Nicholson). Talaiyeh. [In Persian].
- Safa, Z. (1924). Mehregan festival, *Mehr*, 11(1), 913-910. [In Persian].
- Sarfi, M. (2000-2001). Fire test. *Journal of Faculty of literature and humanities of Kerman's Shahid Beheshti University*, 8-9, 31-57. [In Persian].
- Simnani, A. (1990). *Musannafat - i Farsi*. Institute of Cultural Studies and Research.
- Sohrevardi, S. (2018). *Wisdom of east*. IFRI.
Sokhanrani.iranseda.ir
- Tabatabai, Z., & Abbasi, Z. (2016). Semantic analysis of the visual effects of light in the Iranian architecture case Iranian houses. *Urban and Rural Management*, 15(42), 87-106 [In Persian].
- Taqizadeh, H. (2014). *Taqizadeh's articles*. Toos [In Persian].
- Yahaghi, M. (1980). *Mythological culture*. Soroush and Cultural Studies and Research Institute Publications [In Persian].
- Zagarell, A. (1982). *The prehistory of Northeast Bakhtiari mountains: the rise of a highland way of life* (translated into Farsi by K. Roostae). Unknown.

Interviews

- Kabiri, N. member of the Cultural Heritage Association of Chaharmahal and Bakhtiari Province and internal director of the provincial bar association, in 2024
- Khosravi, R. Teacher at Shahid Rajaei Teacher Training University and cultural activist, in 2025